

Lamár Erzsébet

Bevezetés a szubjektivitás filozófiájába

3. A transzendentális szubjektum. (Kant)
 3. 4. Kant cogito-kritikája *A tiszta ész kritikája* Paralogizmus-fejezetében. (2)

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen készült az Európai Unió támogatásával.

Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

3. 4. A transzcendentális szubjektum. (Kant) Kant cogito-kritikája *A tiszta ész kritikája* Paralogizmus- fejezetében. (2)

A szemelvények az alábbi kötetből származnak:

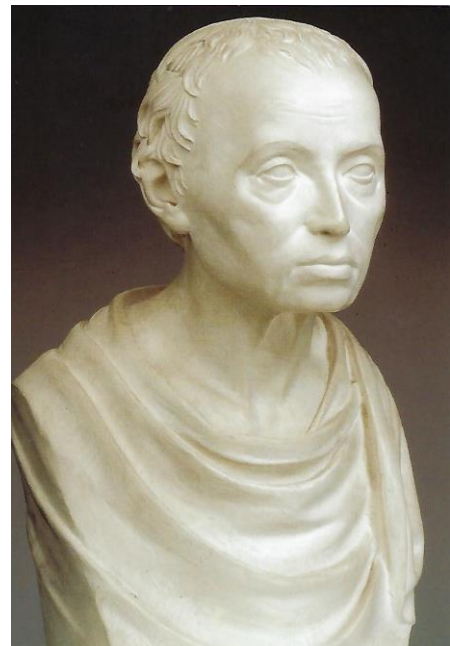
Kant, Immanuel: *A tiszta ész kritikája*. (Ford. Kis János) Atlantisz, Bp., 2004.

*

Ebben a leckében folytatjuk Kant cogito-kritikájának értelmezését. Először a transzcendentális lélektan négy paralogizmusát vizsgáljuk, majd szót ejtünk a lélek állandóságának kanti kritikájáról. A königsbergi filozófus állítása szerint a cogito-érv paralogizmus, azaz formailag hibás következtetés; konkrétan pedig **transzcendentális paralogizmus**, ugyanis a tévedés okát nem másutt, mint az emberi ész természetében kell keresnünk.

A transzcendentális lélektan paralogizmusai:

(1) **Az, hogy a gondolkodó Én szükségképp a gondolkodás szubjektuma (apodiktikus és analitikus tétel), nem jelenti azt, hogy az Én önmagában, azaz objektív módon létezik, tehát, hogy szubsztancia.** Ha ez utóbbit feltételeznénk, olyan tulajdonságokkal ruháznánk fel, amik magában a gondolkodásban nem lelhetők fel, a cogito-érv pedig épp ezt állítja.

Karl Friedrich Hagemann: Kant (1801)

(2) Bár a gondolkodó szubjektum egyedisége a gondolkodás fogalmában analitikus tételként benne foglaltatik, ez nem jelenti egyúttal azt is, hogy az egyedi Én szükségképp egyszerű szubsztancia volna. **A logikai egyszerűség nem azonos a szubsztanciális egyszerűséggel.**

(3) Az Én azonossága, mely a „Gondolkodom” appercepciójában közvetlenül adódik, analitikus tétel, míg **a gondolkodó Én szubsztanciális változások sokaságán keresztül megőrződő személyes azonossága már szintetikus tétel volna, ami semmilyen módon nem következik a fenti appercepcióból.**

(4) **A test és a lélek különbözőségéből nem következik szükségszerűen a gondolkodó szubjektum számára tárgyként adódó külső dolgok objektív létezése – így a saját magamé sem.**

A paralogizmusokban rejlő fogalmi ellentmondások:

- szubjektum vs. szubsztancia
- (logikai) egyediség vs. (szubsztanciális) egyszerűség
- egység vs. azonosság
- belső/külső vs. szubjektív/objektív

Kant szerint a racionális pszichológia fenti tévedései a következő szillogizmuson alapulnak:

- „Ami nem gondolható el másként, csak szubjektumként, az nem is létezik másként, csak szubjektumként.
- De valamely gondolkodó lény, ha pusztán mint ilyet tekintjük, nem gondolható el másként, csak szubjektumként.
- Tehát nem is létezik másként, csak ilyenként, azaz szubsztanciaként.”

(i. m. 338-339. o.)

Bár a fenti szillogizmus formailag helyes, mégis téves következtetéshez, egész pontosan álkövetkeztetéshez vezet, állítja Kant, ugyanis nem veszi figyelembe, hogy maga a **szubjektum önmaga számára csakis a szemléletben adódhat objektumként**. A „Gondolkodom”, azaz „Gondolkodva létezem” (*sum ego cogitans*) tétel a lelket objektumként, azaz jelenségként tekinti, így annak vizsgálata nem vezethet a tiszta tudat megismeréséhez. A tévedés, véli Kant, az emberi ész természetéből ered, amely nem képes elszakadni az empirikus tapasztalattól.

A lélek természetéről: a lélek állandóságának cáfolata

Kant Mendehlssohn bizonyítását cáfolja, aki azzal igazolná a lélek halhatatlanságának tézisé, hogy igazolja annak mennyiségi oszthatatlanságát. Kant ezzel szemben úgy érvel, hogy bár a léleknek valóban nincs „extenzív mennyisége” (mivel kiterjedés nélküli, ezért nem osztható fel, tehát nem lehet mulandó), „intenzív mennyisége” ellenben van. Képességeit a realitás adott foka jellemzi, így ezen képességek fokozatos „kimerülése” révén megsemmisülhet. Fontos megjegyeznünk, hogy Kant nem a lélek halhatatlanságát, pusztán állandóságát cáfolja. Előbbit objektív, magánvaló ténynek tekinti, a morális objektivitás értelmében. Úgy véli, a lélek halhatatlansága az előfeltétele az erény megvalósulásának, de maga a lélek nem állandó, halhatatlansága egzisztenciája végtelen felé való végtelen törekvésében áll.

Ellenőrző kérdések:

1. Melyek a transzcendentális lélektan paralogizmusai, és milyen fogalmi ellentmondásokra épülnek?
2. Miért tekinti Kant álkövetkeztetésnek a cogito-érvet?
3. Hogyan érvel Kant a lélek állandóságának tézise ellen?